

Louis Bazin'in Ardından (1920-2011)

Cemile Kınacı*

Türklük bilimine büyük katkıları olan Fransız Türkolog Louis Bazin, Normandiya'nın Calvados şehrinde, 20 Aralık 1920'de dünyaya gelmiştir. Liseyi bitirene kadar klasik tarzda eğitim almış, Fransızca yanında Latince, Grekçe, Almanca ve klasik edebiyat derslerine devam etmiştir. Lise yıllarında Osmanlı ve Türk tarihi ile ilgili az da olsa bazı bilgisi olan Bazin'in Türk diliyle ilgilenmeye başlaması daha geç olmuştur. 1943'te üniversite eğitiminin ardından Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nde araştırma görevlisi olunca genel dilbilimi ile ilgilenmeye başlayan Louis Bazin'e, dönemin tanınmış dilcilerinden Profesör Vendryés klasik batı dillerinden bambaşka bir dil olan Türkçeyi öğrenmesini tavsiye etmiştir. Çünkü, o dönemde Doğu Dilleri kürsüsünde Türk dilinin çok kuvvetli profesörlerinden olan Jean Deny vardır ve Deny, o yıllarda Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Deny, Bazin'i çok iyi karşılayınca Bazin onun yanında üç yıl okur ve Yaşayan Doğu Dilleri Fakültesi'nden Türkçe üzerine diploma alır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, 1945 yılında Fransız hükümeti Bazin'i,

---

* Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, kcemile@gazi.edu.tr

Türkçesini iletmesi için Ankara'ya gönderir. Bazin ve ailesi üç buçuk yıl Ankara'da yaşarlar. O dönemde Ankara, her ne kadar büyük ve gelişmiş bir şehir olmamasına rağmen devrinin büyük dilci, edebiyatçı ve tarihçilerinin bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu gibi devlet kurumlarında da devrin önde gelen ve alanında uzman olan kişiler çalışmaktadır. Louis Bazin Ankara'daki bu ortamdan faydalanmış ve Ankara'da olduğu dönemi çok verimli geçirmiştir. Yazar Nurullah Ataç, şair Orhan Veli ve edebiyat tarihçisi Mehmet Fuat Köprülü ile yakın ilişkiler kurmuş, onların deneyimlerinden istifade etmiştir.

1948 yılının sonlarında Türkiye'den ayrılan Louis Bazin, 1949 yılında hocası Jean Deny'nin emekliliğinin ardından Doğu Dilleri Enstitüsüne profesör olmuş ve orada kırk yıl Türkçe dersleri okutmuştur. 1950'den itibaren uzun bir süre Sorbonne Üniversitesinde Türk dili tarihi ve Türk lehçeleri hakkında dersler vermiştir. Bütün hayatı boyunca Türklük bilimine hizmet eden Bazin, Türk dilinin derinliklerine inebilmek için Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Kırgız Türkçesi gibi Türk lehçelerini ve bunun yanında Moğolca'yı da öğrenmiştir.

Türkler ve Türklük üzerine pek çok eser yazan ünlü Türkolog Louis Bazin 2 Mart 2011 tarihinde vefat eder. Onun ardında bıraktığı eserlerden en önemlisi *Introduction à l'étude pratique de la langue turque* (1987) (Türk Dili Araştırmalarına Giriş) adlı eseridir. Bazin'in Fransızlara Türkçe'yi öğretmek amacıyla yazdığı bu kitap Fransa'da halen Türkoloji meraklılarının başucu kitabı durumundadır.

Bazin'in diğer bir çalışması *Les Qalendriers Turcs Anciens et Mediveaux* (1974) (Eski ve Orta Çağlarda Türklerin Takvimleri) adlı eseridir. Eserde Türklerin takvimleri konusundaki bilgiler bir araya getirilmiş ve bir araya gelen malzeme Bazin tarafından değerlendirilmiştir. Bazin'in bu eseri alandaki boşluğu dolduran önemli bir çalışmadır. Eser on iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm «Tarih öncesi: Lengüistiğe ait veriler» (*La prehistoire: données linguistiques*) başlığını taşımaktadır. «Yukarı Yenisey'deki Türkçe konuşan boyların arkaik takvim tespiti» (*Les comput archaique des turcophanes du Haut-Îénisséi*) başlıklı ikinci bölümde Yenisey nehri etrafındaki taşlar ve bu taşlar üzerindeki çalışmalar anlatılmaktadır. «On iki hayvanlı takvim ve Türkler (Tukyu)» (*Les Turc (T'ou-kiue) et le Calendrier des Douze Animaux*) adlı üçüncü bölümde 12 hayvanlı Türk takvimi ve bu takvimde yer alan hayvan isimleri açıklanmıştır. Eski Türklerde tarih belirtme sisteminin de incelendiği bu bölüm Kül Tigin ile Bilge Kağan'ın ölümüyle, abidelerin dikilme tarihleri üzerinde de bilgiler verir. Dördüncü bölüm «Moğolistan Uygurlarında 12 hayvanlı takvim» (*Le Calendrier des Douze Animaux chez les Uygurs de Mongolie*) başlığını taşımakta olup 744-850 tarihleri arasındaki Ötüken Uygurlarına ait metinler işlenmektedir. Beşinci

bölüm, «Sonraki Uygurlarda takvim ilmi» (*La science des calendriers chez les Uygur postérieurs*) altıncı bölüm «Türk takvimlerinin ilk islami tanzimleri» (*le premieres recensions islamiques des calendriers turcs*), yedinci bölüm «Uygur-Mogul takvimi ve onun yayılımı» (*Le calendrier uyguro-mongol et son extension*), sekizinci bölüm «Nasturi Türklerin çifte takvimi» (*Le double calendrier des Turcs Nestoriens*), dokuzuncu bölüm «Kumanların takvimi» (*Le calendrier de Comans*), onuncu bölüm «Bulgarlardan (takvime ait) kronolojik izler» (*Vestiges chronologique des Bulgar*), on birinci bölüm «Pléiades takvimin kalıntıları» (*Survivances d'un calendrier des Pléiades*), on ikinci bölüm «Halka ait takvimlerin öğretilmesi» (*Enseignement des calendriers populaires*) başlıklarını taşımaktadır. Bazin'in 1974 yılında yayımlanan bu eseri henüz Türkiye Türkçesine tercüme edilmemiştir. Eserin Türkiye Türkçesine tercüme edilmesi şüphesiz eserden daha çok kişinin faydalanmasını sağlayacaktır.

Bazin'in *Les Turcs Des Mots, Des Hommes* (Türkler, Sözcükler, İnsanlar) adlı eseri Pudaşe'te 1994 yılında yayımlanmıştır. James Hamilton'un önsözü ile başlayan ve yedi bölümden oluşan eserde Louis Bazin'in Türk dili ile ilgili yazdığı pek çok makale yer almaktadır. *Fragments et Inscriptions* (Yazıtlar ve Parçalar) başlığını taşıyan ilk bölüm Moğolistan ve Yenisey'deki bazı yazıtlarla ilgili makalelerden oluşmaktadır. İkinci bölüm *Structures Linguistiques* (Dilsel Yapılar) adını taşımakta olup burada eski Türkçenin vokalleri ve konsonantları hakkında yazılan makaleler ile Türkçe filler üzerine yazılan makaleler yer almaktadır. Üçüncü bölüme *Études Lexicales* (Sözcüksel İncelemeler) başlığı konmuş ve bazı Türkçe kelimelerin kullanımları ile etimolojileri üzerine düşüncelere yer verilmiştir. *Des Hommes, Des Titres* (İnsanlar ve Unvanlar) başlıklı dördüncü bölümde Oğuz, Türk, Korkut, Kül Tigin isimleri ve ataman, çavuş gibi unvanlar ile ilgili Bazin'in fikirlerini dile getirdiği makaleler yer almaktadır. Beşinci bölüm *Vocabulaire Animalier* (Hayvanlarla İlgili Kelimeler) adını taşımakta ve bu bölümde Moğol ve Türklerde keçi, yak, ayı kelimeleri üzerine yazılan makaleler bulunmaktadır. *Dans le Temps et Dans L'espace. Astrologie et Mesure du Temps* (Zamanda ve Mekanda. Zamanın Ölçüsü ve Astroloji) başlıklı altıncı bölümde Türklerde zaman kavramı, on iki hayvanlı Türk takvimi gibi konularda yazılan makaleler yer alıyor. Yedinci bölüm *Moments de la vie d'une Langue* (Bir Dilin Hayatının Dönemleri) adını taşımakta. Türkçenin değişik dönemleri ile ilgili Kaşgarlı'nın Divanı, Şemseddin Sami'nin Kamus'u, Türkiye'deki dil reformu gibi konularla ilgili makaleler bu bölümde yer almakta. Eserin Türkiye Türkçesine çevirisi henüz yapılmamıştır.

Bazin'in bir diğer eseri *Les systèmes chronologiques dans le monde turc ancien* (1991, *Budapest: Akadémiai Kiado*) adını taşımaktadır. Bu eser, 2011 yılında *Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri* adıyla Vedat Köken tarafından Türkiye Türkçesine tercüme edilmiş ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Eserde Çin'den Balkanlara kadar uzanan coğrafyada, VI. yüzyıldan XIV. yüzyıl sonlarına kadarki ilk ve orta dönemde, Türkçe konuşan halkların kullandıkları tarih saptama yöntemleri ve değişik takvimlerle ilgili çeşitli yöntemler üzerinde durulmuş, bunların özgün yönlerine dikkat çekilerek anlatılmıştır. Eser on iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, *Prehistorya: Dil Bilimi Verileri* başlığını taşımakta olup, Bu bölümde Türkçe konuşan halkların tarih saptama yöntemleri ve takvimleri konusunda VI. yüzyıldan itibaren takip edebildiğimiz dil bilimi verileri değerlendirilmektedir. Eski Türkçe, Orta Türkçe, Modern Türkçe ve Bulgar-Çuvaş Grubu şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre “gün”, “kamer ayı”, “ilkbahar”, “yaz”, “sonbahar”, “kış”, “yaş yılı”, ve “takvim yılı” gibi kavramlar metinlerdeki kullanımlarına göre incelenmektedir. İkinci bölüm, *Yukarı Yenisey'deki Türkçe Konuşanların Arkaik Tarih Saptama Yöntemleri* adlı bölümdür. Türkçe konuşan halklar arasında, tarih saptama ve kronoloji öğeleri içeren en eski yazılı belgeleri bırakanlar, Yukarı Yenisey havzasındakiler olup, bunların hemen hemen hepsi de mezar yazıtı niteliğindeki runik harflerle taşta kazınmış yazıtlardır. Bu bölümde Yukarı Yenisey yazıtlarında verilen bilgilerden hareketle tarih saptamaları yapılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, *Türkler (Tu-Kiyü'ler) ve On İki Hayvanlı Takvim* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Türklerin kullandıkları on iki hayvanlı takvimin kökenleri konusunda düşünceler ortaya koyulmuştur. Bazin, on iki hayvanlı takvimin kökeninin Çinlilere mi, yoksa Türklere mi ait olduğuyla ilgili sorular yöneltmiş ve eldeki verilerden hareketle takvimin kökenini saptamaya çalışmıştır. Dördüncü bölüm, *Moğolistan'daki Uygurlar'ın Kullandıkları On İki Hayvanlı Takvim* başlığını taşımaktadır. Beşinci bölüm, *Sonraki Uygurlarda Takvim Bilimi* adlı bölümdür. *Türk Takvimleriyle İlgili İlk İslam Yayınları* başlıklı altıncı bölümde Birunî ve Kaşgarlı tarafından, Türklerin kullandığı takvimlerle ilgili verdikleri bilgiler değerlendirilmiş ve İslamiyeti kabul eden Türkler arasında on iki hayvanlı takvimin önemini yitirdiği sonucuna varılmıştır. Yedinci bölüm, *Uygur-Moğol Takvimi ve Uzantıları* başlığını taşımakta olup, Moğolların kendi takvimlerini zorla kabul ettirdiklerine değinilmektedir. On İki Hayvanlı eski Türk takviminin Moğolcaya uyarlanmış şekli olan bu takvim Moğol İmparatorluğunun ister kentlerinde ister göçebe bölgelerinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. *Nesturi Türklerdeki Çifte Takvim* başlıklı sekizinci bölümde kronolojik sistemler açısından ilginç olmasına rağmen Türkologların ihmal ettikleri Çu bölgesi mezar taşı yazıtları incelenmiştir. Çu bölgesi Nesturi mezar taşı yazıtları, Nesturi Türklerin 13. yüzyılda ve 14. yüzyılın ilk yarısında Kilise Takvimi'nden yararlanmış biçimleri ile bu takvimi On İki Hayvanlı Takvimle nasıl bağdaştırdıklarına ilişkin bilgiler verir. Ayrıca bu metinler, Orta Asya'daki Türkçe konuşan toplulukların hangi dinden olurlarsa olsunlar Çin-Türk Hayvan Çevrimini ne kadar derin bir şekilde özümstediklerini göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Dokuzuncu bölüm *Kumanların Takvimi* başlığını taşıyor. Bazin burada, Codex Cumanicus

adlı eserdeki zamanla ilgili kavramları, Kumanların kronolojik yöntemlerini ve takvimlerini değerlendirmiştir. Onuncu bölümün başlığı *Bulgarların Kronolojik Kalıntıları* olup Bulgarların kronolojileri, Eski bir Rus kroniğinin içine sıkıştırılmış, 14 satırlık “Bulgar Prenslarının Listesi” adıyla bilinen ünlü bir metne ve Bulgar Hükümdarı Omurtag’ın 822 yılında, bugünkü Preslav kenti yakınlarındaki sarayının yapılışını anlatan “Çatalar Yazıtı”na dayanarak ortaya koymaya çalışılmıştır. Bazin, Bulgarlar’ın kendi hanedanlık geleneklerinde 7. yüzyıldan itibaren kullandıkları On İki Hayvanlı Takvim’in onlara, Çin’e komşu Türk-Moğol dünyasının doğusundan, Avrupa Avarları tarafından getirilmiş olabileceği sonucuna varmıştır. Eserin on birinci bölümü *Ülker Yıldız Kümelerine Dayalı Takvim Kalıntıları* adını taşımaktadır. Eski Türk yazıtları arasında hem içeriği hem de biçimi açısından son derece özgün olan iki yazıtla ilgili değerlendirmeler bu bölümde yer almıştır. Bu yazıtlar Baykal Gölü’nün ortasındaki, Olhon adasının güneydoğusunda, bugün Moğol-Buryat halkının yaşadığı bölgede bulunmuş yazıtlardır. Olhon yazıtı, Türk halk takvimlerinden biri hakkında çok değerli bilgiler içermektedir. Bu takvimde, Ülker yıldız kümelerinin gözlemlenmesi sayesinde, kamer aylarının, mevsimlerle ilişkili Güneş yılı içindeki dağılımı sorunu basit ve etkili bir şekilde çözümlenmiştir. Bazin bu bölümde, Türk-Moğol dünyasının halk takvimlerindeki eğilimin, Ay-Güneş yılını, önce, Ay ve Ülker’in kavuşumlarını izleyerek belirlemek; yılın başlangıcını da, Ülker ve Güneş’in karşı konumlara geldiği ya da kavuştuğu zamanlara göre saptamak olduğu sonucuna varmıştır. Eserin on ikinci bölüm başlığı *Halk Takvimlerinin Öğrettikleri*’dir. Bu bölümde çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkçe konuşan halkların yalnızca yaşam biçimlerine ve kültürlerine değil, çok farklı iklim koşullarına da bağlı olan çeşitliliklerinin takvim yöntemlerine de yansıdığına değinilmiştir. Bazin, Türkçe konuşan halklarda kullanılan On İki Hayvanlı Takvim, Dört Mevsim Takvimi ve Ürker takvimi gibi takvimlerin dışında, kullanılan başka halk takvimlerinin olup olmadığının sorulması gerektiğini düşünmüştür. Ancak çok geniş bir alana yayılmış Türklerin kullandıkları halk takvimleriyle ilgili tam ve karşılaştırmalı bilimsel bir incelemenin ayrı bir çalışma konusu olduğunu dile getirerek bu tür takvimlerden yalnızca geniş ve farklı bir kullanım gösteren birkaçına değinmiştir. Türkçe konuşan çevrelerin tümünde kullanılmış olan halk takvimlerinin, çeşitliliklerine rağmen, ortak yönü Ay-Güneş tanımlarıyla ilişkili oluşudur; ay kavramı genel olarak Ay’ın, yıl kavramı ise Güneş’in hareketlerine bağlıdır. Louis Bazin’in bu eseri *Sonuçlar ve Dizinler* bölümleriyle ile sona ermektedir.

Bazin’in diğer çalışmaları:

Le Livre de Dédé Korkut, récit de la geste Oghuz (1998, with Altan Gölkap) (Dede Korkut Destanı), Gallimard Publishing.

Bazin Türk lehçelerinden Fransızcaya tercüme de yapmıştır. Bunlardan bazıları Azerbaycan Türkçesinden tercüme ettiği Mirza Fethali Ahundzade’nin

komedyaları ve Kırgız Türkçesinden Pertev Naili Boratav ile birlikte tercüme ettiği *Er-Töshtük'tür* (1989).

Louis Bazin, şüphesiz yazdığı eserlerle Türklük bilimine büyük katkılar sağlamıştır. Ölümünün ardından da geride bıraktığı bu eserlerle anılmaya devam edecektir. En kısa zamanda Bazin'in Türkiye Türkçesine henüz çevrilmemiş eserlerinin Türkiye Türkçesine kazandırılarak, daha çok araştırmacıya ve Türklük bilimi meraklılarına sunulması dileğiyle... Ruhu şad olsun.

Kaynaklar

- BAZİN, Louis, (1978), Introduction a l'étude Pratique de la Langue Turque, Librairie d'Amerique et d'Orient, Paris.
- BAZİN, Louis, (1994), Les Turcs des mots des hommes, Etudes réunies par Michéle Nicholas et Gilles Veinstein, Budapest: Akadémiai Kiado.
- BAZİN, Louis, (2011), Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri, çev. Vedat KÖKEN, Ankara, TDK Yayınları.
- SERTKAYA, Osman Fikri, Tahlil ve Tenkidler: Louis Bazin, Les Calendriers Turcs Anciens et Mediveaux (Eski ve Orta Çağlarda Türklerin Takvimleri), [baskı yılı: 1980], 1977-1979, C: 19, s. 335-344.
- <http://www.turkishlanguage.org/intervtr.htm> (son erişim tarihi 03.04.12)